Posudek textu bakalářské práce Žanety Svobodové: Román muži z podzemního kontinentu vs. Memoáry Fackovaní andělé

Oponent: prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D

Práce si stanovila za cíl srovnat dva texty odlišného žánrového typu, které jsou však spojeny stejným tématem, událostmi a „postavami". Výrazná autobiografičnost fikčního textu (*Muži z podzemního kontinentu*) pak umožňuje klást si otázky po prostředcích transformace skutečné události a jejím dvojím charakteru (intenci), i otázky po způsobech konstrukce dvou typů světů. Téma proto považuji za šťastně zvolené a příhodné pro uplatnění autorčiných vědomostí a dovedností s prací nad textovou analýzou.

Nutno však říci, že očekávání oponenta nebylo naplněno. Už úvodní pasáže o žánru románu považuji za nadbytečné. Obsáhlé exkurze do žánrové typologie a historie nemají význam pro vlastní práci. Měly zůstat v rovině heuristických poznámek a mimo tělo práce. Snad jediná pozornosti (autorčiny) hodná ve vztahu k následující práci a jejímu zacílení, která si zaslouží přímé tematizace v textu, je okrajová zmínka o tom, že v románu převažuje fikčnost nad faktografií. Jde však (naštěstí) o tvrzení problematické, stejně jako v případě následujícího tvrzení, že příběh je (ve fikci) autorovou konstrukcí – je otázkou, zda tomuto výroku rozumět na rovině naratologické (pak platí) nebo na rovině látky (tj. autobiografické, pak neplatí či neplatí jednoduše). Zdá se však, že kontext výroku označuje právě druhou možnost. Přitom kdyby se autorka vydala k problematičnosti tohoto tvrzení, jistě by to byla pro její vlastní analýzu obou textů a jejich příběhů úrodná půda.

Podobně nadbytečná je z pohledu oponentova i část o memoárovém žánru. Nekriticky přejatá myšlenka Válkova, že v *případě, zachází-li text memoárů s fakty tak, že se rozcházejí se skutečností, stává se text automaticky textem fikčním*, je nešťastná, neboť rozdíl mezi fikcí a non-fikcí omezuje na verifikující sílu autentifikujícího faktu, navíc zůstává otázkou záměrnost takového autorova jednání. Tento rozpor však zřetelně vyplývá dále z citací sekundární literatury (Bílek) – prostřednictvím které se začínají rýsovat některé z možných a podstatných ohnisek analytické práce (rámec očekávání, autentifikující síla píšícího subjektu a otázka stylizace, tedy principy reinterpretace skutečnosti).

Za nadbytečné ovšem nepovažuji „slovníkové heslo" Frais, neboť v souvislosti s tématem práce je věcné nastolení životních osudů předmětu analýzy namístě, i podobně „slovníková" charakteristika autorského stylu je adekvátně věcná a vhodná. Otázka je, do jaké míry vychází z autorčiny čtenářské empirie a do jaké míry je pouze traktováním poznatků ze sekundární literatury (text zřetelně prozrazuje, že jde o druhý případ).

Velmi přehledně je pojednána recepce. Poněkud nešťastné je „rozkruhování" recepce na oficiální kruhy (Nejedlá, Vlašín/Stich, Macurová sic!) a neoficiální (Jungmann, Igor Hájek).

Oceňuji věcnost a soustředěnost výkladu této úvodní části, která se však posléze vytratí. K ocenění vybízí způsob práce se sekundární literaturou a stylistická úroveň této části textu. Žurnalismy typu „zde se na chvíli zastavme" (24), jsou naštěstí spíše vzácností.

Ne vždy se však podaří udržet obsahovou náplň jednotlivých částí – tak kapitola o kompozici absorbuje analýzu faustovského motivu příběhu a vydává se k interpretačním pojmům jako téma, podobenství. Také záměr struktury obsahu není zřejmý. Kapitoly *Recepce*, *Titul, Příběh, Kompozice, Intertextovost, Vypravěč, Jazyk, Postavy* – nejsou za sebou řazeny v rozpoznatelné logice. Kapitola o intertextualitě je pouze popisná, chybí analýzy funkce intertexu. Navíc zahrnuje i část, která by měla být spíše označena za tematizaci literárnosti (tedy za narativní figuru s odlišnou funkcí, nežli jakou nese figura intertextovost).

Celkově je ale třeba říci, že způsob výkladu autorky čím dál více zůstává spíše na rovině zachycení sledovaného jevu, ale rezignuje na promyšlení jeho významu (chceme-li funkce). K části věnované vypravěči pouze podotýkám, že označení adresovaných promluv vypravěče za signál skazovosti vyprávění je mírně řečeno nesprávné. K tomu by bylo třeba, aby text nesl ještě další, výraznější rysy tohoto specifického typu „promluvového textu". Tvrzení na s. 28, že Fraisův vypravěč má blízko k vypravěči Vančurovu je také, dle mého soudu v tomto případě přehnané. Zřetelně si Fraisův vypravěč (postava), konstruuje adresáta na rovině příběhu, zatímco Vančurův vypravěč tyto roviny mísí a znejišťuje tradiční oddělení pásma vypravěče od pásma postav. Ne zcela jasný je záměr výroku: „Fraisova obliba knižního, až archaického a vůbec všemožně ozvláštněného jazyka, nevyhýbajícího se ani dialogům. (28) Myslím, že by stálo za to prozkoumat oprávněnost sbližování vančurovské narace s narací Fraisovou.

V rámci kapitoly *Jazyk* se ještě silněji ukazuje, že pouhá evidence jevu je nedostatečná pro pochopení narativní kvality textu. Autorka rozpoznala bohatou škálu lexikálních prostředků (i jejich zdroje), ale už se nezamýšlí nad jejich významem v konkrétní narativní situaci. Zde tvrzení o škále prostředků není odpovídajícím způsobem rozpracováno (není aktualizován čtenář, „vedení čtení", recepční – a tedy těmito prostředky řízený – vztah k textu)

Kapitola *Postavy* je zcela mimo textovou analýzu. S postavami se tu zachází jako s obecnými lidskými typy. Neuvažuje se vůbec způsob jejich textové výstavby, vzájemné konfigurace, příběhové role ani jejich vztah k zápletce. Chybí tu jakýkoliv teoretický instrumentář, jenž by napomohl jejich analýze a interpretaci. Nevíme, jedná-li se o postavy vývojové, typy, definice… Až úporný mimetismus se projevuje například v této charakteristice postavy Martina (postava je zde označena jako typ, nikoliv jedinečná, je zástupce obecné množiny *chlapů*): „Martin Zavřel je chlap každým coulem, **rváč**, který se nevzdává a každý nezdar je mu spíš motivací zkoušet to znovu, chlap, který si ničeho neodříká a nemá strach z toho, že na své krkolomné cestě snad utrží nějaký ten šrám. Muži jako Martin Zavřel se naopak jizvami pyšní, jizvy jsou tetováním jejich života, a ten jako by se jim právě s krví jejich ran teprve zarýval hluboko pod kůži a činil je více živými, více naživu, jako by na nich život tím víc ulpíval, čím více z nich krve vyteče." (35)

U memoárové části práce se ukazuje nepřipravenost analytického aparátu. Bylo by přitom logické, aby i tento text (*Fackovaní andělé*) byl zkoumán shodnými nástroji, jako předchozí text fikční – tedy na rovině jazyka, kompozice, příběhu (mikropříběhů a jejich výstavby), postav (jejich role a výstavby) atp. Analýza textu jako narativního textu by napomohla připravit si půdu pro komparaci obou. S autorkou však v této části opět zůstáváme u vnějšího popisu, převyprávění obsahu. Namísto analýzy textové figury získáváme pochybný psychologický profil Fraise (nikoliv postavy autora, což by nemělo být tak lehce synonymní): „Frais svůj pocit méněcennosti, zároveň ale touhy vyniknout, odnesl: v rodině ho terorizovala matka, ve škole byl nespravedlivě veden za problémového kvůli tomu, že byl levák, v dospělosti vždy někomu svými názory a postoji překážel, čímž si vysluhoval další ústrky. Jeho životem se promítají lidé, kteří mu nepřejí, kteří se mu snaží škodit, shazují dosažené úspěchy tím, že za nimi vidí nezdravou dravost namísto talentu a práce." (37)
Zdá se mi, že nejenom na rovině analytické, ale i na rovině kompozice se text v této části rozpadá a stává se nesouvislým. Čím dál tím více se autorka uchyluje k pouhému převyprávění obsahu či fragmentů textu.
Části 6.1 a 6.1.1 jsou ve struktuře textu nelogické, ačkoliv právě tyto části by měly schopnost nahradit úvodní žánrové vymezení, které je nadbytečné. Části 6.1 a 6.1.1 jsou však funkční a vytvářejí alespoň minimální základnu pro tvorbu analytických a komparujících otázek. Bohužel však tomuto příslibu nedostojí. Tvrzení, že memoáry jsou méně stylizované a konkrétnější, nežli text románu je poměrně očekávaným rysem textů, ovšem v kontextu předchozích kapitol, které sledovaly množinu témat a vztahů, na nichž je příběh Fraisova života jím samým vystavěn, poněkud popírají jednoduchost tohoto

tvrzení. I zbytek textu zůstává spíše na rovině evidence nějakého jevu a komparace probíhá na velmi povrchní rovině. Je škoda, že srovnání neproběhlo např. pomocí nástrojů narativní analýzy, pomocí pojmů témata a motivy. Zvláštní je, že stranou zůstal i jazyk, jenž vzbudil oprávněnou pozornost v případě fikčního textu a o jehož charakteru nevíme nic v případě autobiografického textu. Postavy se analyzují rovněž jen po povrchu, nezvažuje se jejich způsob výstavby v autobiografickém textu, ke srovnání na rovině pojmů jedinec a kolektiv (které se otevřelo v prvním textu) také nedochází – jistě by přitom stálo za to analyzovat budované vztahové domény mezi postavami autobiografie a zkoumat jejich prostřednictvím axiologické systémy obou typů světů. Komparativní pasáže tedy spíše zkoumají vztah ke skutečnosti než k sobě navzájem – chybí tedy na text soustředěný komparativní přístup. Jinými slovy: zkoumá se spíše míra autobiografičnosti, autentičnosti a pravdivosti nežli literárnost, text, styl a textová stylizace obou knih. Závěr práce pak jen ukazuje na tento posun analýzy – hodnotí se Frais (poskytuje se jeho lidský a autorský profil), než aby se hodnotily texty a jejich výrazové prostředky, výstavba, záměr, struktura.
Základní problém textu tak vidím v tom, že analýzy v prvních dvou částech (věnovaných jednotlivým knihám) nebyly založeny jednotně, což způsobilo, že závěrečná srovnávací analýza a interpretace staví na odlišných základech a produkuje povrchní postřehy o lidském charakteru autora, nikoliv o autorském typu, kvalitách textu, textových strategiích atp. Domnívám se, že autorka naplnila očekávání kladená na tento typ kvalifikačních prací jen částečně. Evidovala sledovaný jev, ale už jej nedokázala vyhodnotit analyticky. Nezamýšlela se nad sjednocující perspektivou pro srovnávací přístup a rovněž podhodnocená se mi jeví kompoziční (a tedy koneckonců i myšlenková) struktura práce.

Práci doporučuji k obhajobě s otázkou, domnívám se, navzdory výtkám, že jde o solidně odvedenou bakalářskou práci, ale současně se ptám, proč autorka nevolila pro svoji komparaci jasnější metodu, která by komparaci umožnila? Také se ptám, jakými prostředky staví Frais postavy ve fikčním textu a v autobiografickém textu a jaké mají tyto prostředky funkci ve vztahu k vytváření čtenářské sympatie či antipatie.

V Brně 18.4.2016 prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.